

ДИНАСТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ В ЄВРОПІ ЯК ПРОТОТИП ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (НА ПРИКЛАДІ КІЇВСЬКОЇ РУСІ)

У статті розглянуто династичні зв'язки Київської Русі з Європою як прототип інтеграційних процесів. Виявлено їх роль та значення для країн, а також як династичні шлюби вплинули на зовнішньополітичні відносини між державами.

Ключові слова: шлюб, держава, династичні зв'язки.

В статье рассматриваются династические связи Киевской Руси с Европой как прототип интеграционных процессов. Выявлено их роль и значение для стран, а также как династические браки повлияли на внешнеполитические отношения между государствами.

Ключевые слова: династические связи, династия, Киевская Русь, интеграционные процессы, преобразования.

The article deals with dynastic ties of Russia with Europe as prototype integration processes. Revealed their role and importance to the countries as well as dynastic marriages affected the foreign relations between states.

Key words: the dynastic connections dynasty, Kievan Rus, integration processes, conversion.

Інтеграційні процеси – переплетення, взаємопроникнення процесів країн, регіону. Саме інтеграційні політико-економічні та культурні процеси призвели до етнічного консолідування східних слов'ян, які утворили давньоруську народність. Згодом в політику та суспільне життя Київської Русі стали проникати ідеї з Європи та Азії. Однак найбільша роль цих «проникнень» належить династичним шлюбам, які в часи середньовіччя вважались досить вигідним кроком до співдружності між державами.

Цілями статті є виявити, які династичні шлюби укладались між руськими князями та європейськими владиками, яку роль для політичного життя ці зв'язки мали, а також чи мав цей вплив радикальний характер.

Треба пам'ятати, що найчастіше династичні шлюби були наслідком політичних комбінацій і розрахунків, у більшості випадків майбутнє подружжя не бачило одне одного до початку процесу укладення шлюбу.

Очевидно, що з династіями сильніших держав правителі менших, слабших чи залежних намагалися поріднитися, щоб піднести себе на їхній рівень (принаймі вони цього прагнули), ствердити себе та мати підтримку у конфліктах, яких ніколи не бракувало. А сильніші держави через шлюби намагалися убезпечити себе від агресивності сусідів та певною мірою контролювати події, а також впливати на політику сусідніх держав [1, с. 13-15].

Одним із перших зв'язки з Заходом посилив князь Володимир, що мало важливе значення для подальшого розвитку Київської держави.

Від його шлюбу з чеською князівною Малфрідою і фіксуються протягом 11 поколінь руських князів, аж до правників короля Данила Галицького, тобто від 981 року до 20-х років XIV століття, що складає період майже чотири з половиною століття, загальний список династичних шлюбів трохи перевищує число 100 [2, с. 125-126].

Також він налагодив приятні зв'язки з Угорщиною, Чехією, Німеччиною, а щоб примиритися з Польщею оженив свого сина Святополка з дочкою польського князя Болеслава Хороброго. Та найбільшим досягненням Володимира було запровадження християнства (хоч християнство на Русі існувало і до нього – княгиня Ольга була християнкою). Оскільки, в той час вся Європа була християнською, щоб увійти в коло європейських народів Володимир 988 року охрестив Київську Русь, а сам одружився з візантійською царівною Анною. Завдяки Володимиру Київська Русь стала пов'язана з християнським Заходом, а не з ісламським Сходом.

Князь Ярослав (978-1054) провадив далі політику свого батька Володимира. У Заходній Європі Ярослав мав великий вплив. Встановив дружні взаємини і часто обмінювався посольствами з римо-німецькими імператорами Генріхом II, Конрадом II і Генріхом III. Він також порівнявся з багатьма європейськими

дворами, а деякі історики навіть називають його «тестем Європи». Так, укладено кілька шлюбів з німецькими княжими родами: найстарший син Ярослава, Ізяслав, мав за жінку німкеню. Міцними були зв'язки зі Скандинавією. Ярослав був одружений з дочкою шведського короля Інгігердою. Славний німецький лицар Гаральд Сміливий одружився з дочкою Ярослава Єлісаветою, а згодом (1046 р.) – став королем Норвегії. Після смерті Гарольда під час походу на Англію в 1066 р., Єлісавета вийшла заміж за короля Данії Свена Естрідсена. Друга дочка Ярослава, Анна, була жінкою французького короля Генріха II, після смерті якого 1049 р. стала королевою Франції. Близькими були зв'язки також з Угорщиною і Польщею. Ще одна дочка князя Анастасія вийшла заміж за угорського короля Андріша I. Ярослав здобув собі великий вплив серед польських князів, навіть видав заміж свою сестру Казимиру Обновителю польському королю. Син Ярослава, Всеволод, одружився з візантійською царівною, таким чином, закріпивши мирні стосунки між Візантією та Київською Руссю. Ці династичні взаємини дозволили Київській державі увійти в європейську політику, а Києву – стати одним з міжнародних центрів, в якому перехрещувались різні культурні течії [5].

За Володимира Мономаха збереглись зв'язки київської династії зі Скандинавією, Норвегією і Данією, Польщею. Що стосується останньої, то найактивніші шлюби з нею мали Волинські Мономаховичі. Тут головну роль грали стабільні кордони і економічні контакти. З першою галицькою династією у П'ястів відносини залишалися напруженими. Можливо, що тут відіграли роль більш тісні зв'язки галицьких князів з угорськими та чеськими правителями, які мали певні протиріччя з поляками. Довший час волинські князі були найбільшими союзниками польських. Мстислав Ізяславич був одружений з Агнесою, дочкою Болеслава III, його сестра Євдокія була дружиною Мешка Старого. Син Мстислава – Роман вмішувався в польські усобиці, як в родинні справи. Гремислава Інгварівна була видана за Лещка Білого, з його дочкою одружився Василько Романович, а з мазовецькою княжною – Василько Яropolкович. Гремислава Всеволодівна стала дружиною Болеслава I Опольського, а Переяслава Данилівна – Земовита I Мазовецького.

Сусідом Київської Русі була і Угорщина. Перші контакти з уграми сягають часів Олега. З угоркою, ймовірно, був одружений Святослав Ігоревич. За герцога Ласло Сара була видана Прямислава Володимирівна. У 1046 р. Анастасія Ярославна стала дружиною угорського короля Андрія I. Можна не сумніватися, що союз з Угорщиною теж був складовою частиною політики, спрямованої на стимулювання активності Германської імперії. Король Андрій якийсь час перебував у вигнанні в Києві, його батька усунула від влади Гізела, дружина Стефана I. Обставини міжусобної боротьби змусили Анастасію Ярославну шукати притулку в німецьких землях. Тут вона, схоже, вийшла вдруге заміж за графа Пото і з допомогою німецьких військ у 1063 р. здобула

угорський престол для сина Шаломона, при якому стала регентшею. А сам Шаломон мусив скласти васальну присягу імператорові. Його противники відразу стали шукати допомоги на Русі. Шаломон же такої допомоги не дістав, хоча й був внуком Ярослава Мудрого. Він загинув у половецьких степах. Його противники (які були і противниками імперії) скріпили свій союз із Руссю шлюбом Ілони, дочки Бели I, тоді ще герцога, з Ростиславом Володимировичем, тоді старшим з онуків Ярослава Мудрого [3, с. 66].

Протягом всього XII ст. руські князі підтримували в Угорщині ті сили, які протидіяли імперському впливу. Подібно до Польщі, в Києві воліли мати між своїми кордонами і кордонами імперії незалежне Угорське короліство. У 1112 р. за короля Калмана I була видана Євфімія Володимирівна. Невдача цього шлюбу і періодична підтримка претензій Бориса, майже не вплинули на характер відносин між обома країнами. Гейза II був одружений з дочкою Мстислава Володимировича – Євфросинею. З дочкою хорватського бана Бейлуша одружився Володимир Мстиславич. Бан Бейлуш був одним з чільних вельмож при угорському дворі. Брат бана Белуша – Урош II Молодший був великим жупаном Зети, їх сестра була матір'ю короля Гейзи II. Обидва брати були отікунами короля в юності і мали великий вплив на нього і далі. По смерті мужа Єфросинія Мстиславна була довший час регентшею і спрямовувала всю зовнішню політику Угорщини. Вона противилася унії з Візантією та конфронтації з галицьким князем Ярославом Осмомислом. Бела III спочатку посадив матір у фортецю Бранічево, а під кінець змусив прийняти чернецтво у єрусалимському монастирі іоаннітів [4, с. 29-30].

Династичні пов'язання з скандинавськими королівствами були природними для династії Рюриковичів, яка сама була скандинавського походження. Найбільш інтенсивно вони розвивалися до середини XII ст. Занепад знаменитого шляху «з варяг в греки», загострення відносин з шведами та датчанами внаслідок суперництва за прибалтійські та фінські землі, де раніше переважав новгородський та полоцький вплив, далі роздроблення Київської Русі – все це привело до значного скорочення зв'язків зі скандинавськими сусідами. З середини XII ст. в родині Рюриковичів вже не було невісток – дочок шведських королів (як Індігерда-Ірина, дружина Ярослава Мудрого, чи Христіна, дружина Мстислава Володимировича). Рюриковичі перестали активно вмішуватись в скандинавські справи, як в часи Олафа Святого чи Гаральда III Хороброго, число дружиною була Єлизавета Ярославна. Останнім відгомоном тих часів, коли Рюриковичі згадували своє вікінгівське походження, був шлюб Володимира Мономаха із спадкоємницею англійської династії Гітою Гаральдівною. Її син Мстислав-Гаральд цікавився скандинавським походженням Рюриковичів, залишивши сліди цього зацікавлення в редактованих ним літописах. Він також намагався повернути традицію зв'язків із скандинавськими династіями. Його дві доньки Інгеборд та

Малфріда були видані за датських принців Кнута Лаварда та Еріка-Емунда. Кнут Лавард був ободрицьким королем, їх син, названий в честь прадіда Вольдемаром, став одним з найвидатніших датських королів. Одружився він з родичною по матері: правнучкою Мстислава Володимировича – Софією, дочкою новгородського князя Володимира Всеволодовича, її мати Рікса, дочка польського князя Болеслава III, після смерті мужа вдруге вийшла заміж за шведського короля Сверкера I. Королева Софія була незвичайною жінкою і залишила по собі слід в скандинавському епосі. По смерті мужа вона вийшла за маркграфа Тюрингії Людовика V [5].

Під час правління Данила Галицького підтримувались взаємини з Польщею і Угорщиною, що теж потерпали від нападів татар і велись переговори з папою Інокентієм IV про хрестовий похід на татар. Щоб здобути прихильність папи, який був впливовою

особою в європейській політиці, Данило погодився на церковну унію з Римом. Папа надіслав Данилові «взірець королівства» – королівську корону, а сама коронація відбулась в Дорогичині над Бугом у 1253 р. Однак хрестовий похід так і не відбувся, але Данило став королем, на зразок європейських правителів. Данило велику увагу звертав на Литовську державу [2, с. 157].

Отже, за часів Київської Русі держава як політично, так і просторово (завдяки розвитку торгівлі і торгових шляхів) була інтегрована до Європи. Та процес інтеграції продовжувався далі, вже часто загарбницькими методами збоку інших держав. Русь завжди більше тяжіла до Заходу, ніж до Сходу. Тепер її землі ділили різні держави, а вона при цьому намагалась не втратити свого національного обличчя, відстоюти свою самостійність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Котляр М. Князівські клані в дипломатичному суперництві за Київ (середина XII ст.) / М. Котляр // Київська старовина. – 2002. – № 1. – С. 10–23.
2. Нариси з історії дипломатії України : [науково-популярна література] / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 2001. – 733 с.
3. Сахаров А. Дипломатия древней Руси : (Зарождение древнерус. дипломатии) / А. Н. Сахаров. – М. : Педагогика, 1987. – 126 с.
4. Сокуренко О. Київська Русь як суб'єкт міжнародних відносин у IX–XI ст. / Сокуренко О. // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 7. – С. 19–22.
5. <http://ena.lp.edu.ua>.
6. <http://zksh.org.ua>.